

*треба пам'ятати без слів
треба пити молоко чорне
треба складати вірші*

*варвари вже прийшли
вешті заберуть голос*

(Лєшек Шаруга. Прийшли).

ОБРАЗ РОМАНА ШУХЕВИЧА У СПОГАДАХ ВАСИЛЯ КУКА

Спогадова література в Україні досі не структурована і не систематизована. Хоча окремі дослідження про ті чи інші з'яви української мемуаристики спорадично появляються. Вони носять несистемний характер, і в них годі вислідкувати як тенденції цієї лектури, так і її перспективи.

Дослідження істориків на цю тему або заполітизовані, або запафосні для того, щоби зрозуміти, як ми маємо оцінювати ті чи інші з'яви спогадової літератури, як ми можемо оцінювати чи сприймати самих авторів таких спогадів.

Літературознавці легші на писання, але ще трудніші до розуміння. Бо той чи інчий об'єкт дослідження, здебільшого випадковий, – в науковому світі це називають дисертабельністю чи недисертабельністю теми, – і сказати, що те чи інше дослідження невідповідне і обґрунтоване, – справа ризикована і дискусійна.

Спогади політичні чи, то пак, спогади політичних діячів, тим більше ставлять перед нащадками більше запитань, аніж спроможні окреслити коло відповідей. Українська політика, – від Винниченка і Грушевського починаючи і Кравчуком чи Кучмою окреслюючи її рамці (бо що тичеться спогадів політиків у післякучмівський період, тут маємо більше приватної белетристики чи «*приватного язичія*», аніж наближеної до об'єктивності картини), – це суцільний оксиморон, і сприймати її не те, що без брому (за Винниченком), але й без сільських «*сто грам*», – сливе неможливо. Напевне, має рацію Оксана Забужко, говорячи, що ми „*зараз ніби в реаліті-шоу, з якого не можемо вийти. Відповідно, треба настроїтися на медитативний лад і перестати вірити в стабільність світу*“ [https://blog.yakaboo.ua/o-s-zabuzhko/?fbclid=IwAR0vAo3JpQMP9oh_ejldhI4enXMakUIZ8qUAuvLBWdbwd5ob2avB7Rcwgf8].

Спогадова література «упівського» контексту незібрана, невивчена і неоцінена. Тому будь-який виступ про спогади учасників української національно-визвольної боротьби 30-50-х років ХХ століття, – завжди хибуватиме на світоглядно-есетичну готовність, а то і відповідальність виступаючого.

Постать Романа Шухевича (1907-1950), попри великий масив літератури про нього, починаючи від 1991 року, який з'являється на материковій Україні, – не є осмисленою і не є зрозумілою. Свідченням тому і ті політичні маніпуляції, які відбуваються з його Іменем, починаючи від 1991 року через політичні «шкандали» 2010 і 2019 років. Вони триватимуть – ці політичні «шкандали» – доти, поки сторонам, які мають свою візію України або які її не мають, буде вигідно підносити се ім'я на Щит суспільно-політичного протистояння. Бо в «мутній воді» добре плавати тим, хто не вміє нічого запропонувати спільноті, окрім каламутної відсутності політичної і державної перспективи. Це не означає, що люди, які приходять в політику, – всі запроданці і кар'єристи. Це нічого не означає, окрім того, що руйнування перспективи і будівництва замків на піску завжди легше, аніж довготривале саможертвове служіння громаді. Так було, є і буде, поки Святе Письмо, яке окреслило парадигму християнської цивілізації, самі християни сприйматимуть як випадкову необов'язкову книжку, а не Слово Боже, яке не потребує забалакування, а вимагає Віри.

Спогади про Романа Шухевича теж не є зібраними. Їхня загальна канва – здебільшого націоналістично пафосна. Я прихильник націоналістичної ідеології донцовського покрою: *«Націоналізм як світогляд, як органічний рух, а не кабінетна теорія, наперекір приписуваним йому кризам, постійно розвивається і міцніє як вирішальний чинник напрямку людської історії»* [Д. Донцов. **Націоналізм**. Лондон. 1966. С.1], бо тільки він спроможний дисциплінувати національні спільноти і структурувати світовий порядок. Націоналізм є боротьбою зі світовим хаосом, який має на меті приватний, а не загальнолюдський інтерес. Який руйнує Божий задум, а відтак покликаний – під різними марками – космополітизму, квазілібералізму, різного роду «генітальних» свобод – посилити гегемонію Тіла над Духом.

Василь Кук (1913-2007), якому судилося після загибелі Романа Шухевича очолити Провід ОУН в Україні, стати Головним Командиром УПА та Головою Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (липень 1950-травень 1954) у 1997 році видав книжечку **«Генерал Роман Шухевич»** (Київ. Бібліотека українця. 1997.112 с.), де було подано і короткі спогади про Шухевича: *«У річницю смерті Головного Командира УПА генерал-хорунжого Романа Шухевича (Спогад)»*, с. 42-61.

Звичайно, ці спогади не могли бути іншими, якими вони є в цій книзі. Ми забуваємо, що Шухевич, Кук – це вояки. Коли світська людина пробує дати оцінку діяльності Воїнів, це завжди буде хибною оцінкою і хибним уявленням. Василь Кук сказав найголовніше: *„Писати про життя та діяльність Романа Шухевича у тих роках – це писати історію визвольної боротьби того часу. Тому обмежусь лише до коро-*

тенької розповіді про окремі фрагменти з тогочасної його діяльності та підпільного життя» (с. 57).

І ще одне застереження від Василя Кука: *„Він наша Слава, наша Гордість. Писати про таку людину легко й водночас вельми важко. Легко – бо нічого не треба вигадувати, прикрашати, додавати. Пиши, що бачив, чув, пиши так, як насправді було. А важко – бо усвідомлюєш велику відповідальність за кожне написане слово перед Людиною, яка відійшла у вічність і вже не може його спростувати, ні з ним погоджуватися, ні заперечувати“* (с. 43).

Кукові вдалося сказати те, що від нього хотіли чути – про героїзм, саможертвність, мужність Романа Шухевича. Зрештою, я не думаю, що чогось іншого чув від самого Шухевича Кук. Вони жили в сконденсованому часі, де на людські слабкості не було часу, а якщо й були, то не вони визначали характер події.

Виходячи зі фрагментарних згадок Василя Кука, знайомство із Романом Шухевичем виглядало так: *„Особисто познайомились ми восени 1939 р. в Кракові в бюро полковника Романа Сушка на вул. Зеленій, де тоді знаходилась неофіційна канцелярія Крайової ОУН“* (с. 44).

Виходить, що Кук познайомився із Шухевичем в період, коли його вже не бачили рідні. Сестра Наталія згадує, що *„востаннє бачила брата Романа в 1938 р.“* (с. 62). Вона ж додає трохи людського в змалюванні характеру брата: *„Роман був дуже гарний, мав кучеряве, золотисте волосся, чудово танцював, любив ходити на бали, хоч не завжди мав можливість, бо вони були платні. Любили його дівчата“* (Там само, с. 62). Ще до людської характеристики додає дружина Романа Шухевича, Наталія, з Березинських: *„Був товариський, чутливий, надзвичайно сердечний. Серце в нього було дуже добре“* (с. 61). А Любомир Полюга згадує епізод підпільного життя Романа Шухевича з 1946 року: *„Він узяв маленьку Дзвінку на руки, поцілував її, і я побачив, з якою теплотою і любов'ю ставиться він до дитини. Дзвінка впізнала його, усміхнулася. Він посадив її на плечі й так носив, приспівуючи:*

- Танцювала – дріботіла, поки цюню не схотіла, а як цюню захотіла – пустить хлопці, бо я впріла. Пам'ятай, Дзвінко, на твоїм весіллі заспіваю я цю співанку!“ (с. 75).

Я зупинився на декількох спогадах, які виявляли „мирний“ характер Романа Шухевича, бо у Василя Кука таких епізодів немає і, напевне, не могло бути: *„У цій спільній праці особливо чітко виділялись такі риси характеру Романа Шухевича, як всебічне, докладне обдумування кожної справи, детальна перевірка виконання наказу чи доручення і, зокрема, вимога точного звіту видатків з отриманих на організаційні цілі грошей. Не любив марнослів'я, цинив у людях їхню діловитість та бойову мужність“* (с. 45).

Кук постійно підкреслює у Шухевичу військові задатки і зацікавлення військовими справами: *„Військові проблеми завжди цікавили Ро-*

мана Шухевича і постійно були в центрі його уваги. Він був твердо переконаний, що долю нашого визволення, долю побудови нашої держави вирішить тільки сильна українська армія“ (с. 47).

Ще одна особлива риса Шухевича – невтручання у конфлікт ОУН. Кук з цього приводу делікатно зауважує: „Роман Шухевич добре усвідомлював весь трагізм цього розподілу, робив усе від нього залежне, щоб цьому запобігти. Коли розкол настав, хоч приєднався до групи прихильників Бандери, активної участі у політично-організаційних суперечках не брав. Головну причину конфлікту вбачав він в особі Мельника, у його політичній короткозорості, тупій впертості, неревольюційності“ (с. 46-47). Це і стало причиною того, що Шухевич „відійшов від керівництва ОУН на «Закерзонні» і всю свою енергію скерував на військові справи, на вишкіл військових кадрів“ (с. 47). Декілька разів пробував Шухевич об'єднати боротьбу двох гілок ОУН. Про що пише Петро Мірчук у своїх дослідженнях «Українська Повстанська Армія. 1942-1952» (Мюнхен. 1953) та «Роман Шухевич (Генерал Тарас Чупринка): командир армії безсмертних» (Нью-Йорк-Торонто-Лондон: Товариство колишніх Вояків УПА в ЗСА, Канаді і Європі, 1970).

І досі залишаються відкритими питання загибелі Олега Ольжича, а також той факт, що Степан Бандера після звільнення з концтабору побоювався зустрічі із Шухевичом, але останній відмовився від будь-яких претензій на першість в ОУН, передавши всю повноту влади Бандері.

Є у спогадах Кука і так звані „ліричні відступи“, де він пише про людські якості Шухевича і його творчий потенціал: „Характерною рисою Романа Шухевича була його скромність, він ні в чому не показував своєї вищості над іншими, не хвалився своїми бойовими вчинками в минулому. Був такий, як усі, й в той же час трохи не такий“ (с.48). Особливо цікавить фрагмент створення Шухевичем маршової пісні Українського Легіону, яку він написав разом із Юрком Лопатинським, „Марширують добровольці“. Якщо згадати, що Шухевич залишив спогад „Із життя бойовика“ (вперше надрукований в газеті «Краківські вісті» 1940 року під псевдонімом Б.Федорович), стає зрозумілим, що Роман Шухевич свідомо притлумив свій творчий хист на користь збройної боротьби за Україну.

Побутове життя Шухевича відтворене Василем Куком схематично: „На постой в лісі у вільний час любив грати в шахи“; „Любив розповідати цікаві історії й слухати розповіді інших. Не палив, але запальничку завжди мав із собою, щоб у потребі засвітити та прочитати в темряві «грипс» (підпільну записку). Любив пісні, жарти, задавати стрільцям дитячі загадки. Одне слово, в його товаристві всі почували себе вільно, приязно. Був глибоко віруючий, але цього не демонстрував і толерантно ставився до усіх українських вірувань і церков, а також до невіруючих“ (с. 58); „Щоб бути в курсі світової політики, регулярно

прослуховував закордонні радіопередачі. Добре володів німецькою мовою, а в підпіллі вивчив ще й англійську“ (с. 59).

Основний акцент Кук робить все-таки на організаторських здібностях Шухевича: *„Це його вміння працювати з кадрами – не просто ними командувати, а так командувати, що підлеглі хотіли виконувати, щоб наказ провідника-командира став їх особистим бажанням“ (с. 59),* а ще на дотримуванні Шухевичем військового порядку і військової дисципліни (див., с. 60).

Звичайно, що цих спогадів замало, аби вималювався повнокровний характер людини, але цілком досить для того, аби на його основі творити національно-героїчний міф про Романа Шухевича. Про що коротко підсумував Богдан Кравців у своєму нарисі *«Людина і вояк»* (Нью-Йорк. 1952): *„[...] в серцях вояків він записаний одним коротким словом: Командант“ (Збірник на пошану ген. Романа Шухевича. Уложив Г. Васькович. Мюнхен. 1990. С. 113).*

Спогади Василя Кука, попри весь схематизм, – а це можна пояснити і часовою дистанцією від описаних подій, і обмеженістю поля спілкування з Шухевичем, і націленістю на патріотичну складову споминання, – залишаються одними із найважливіших в розумінні складної епохи і розумінні Людини-Воїна, яка зосереджена була не на партійному, а державницькому підході в боротьбі за Україну (Микола Лебедь), зберігши і захистивши в собі УКРАЇНСЬКУ ЛЮДИНУ.

Євген Баран, м. Івано-Франківськ